

ERKIN A'ZAMNING TAKRORDAN FOYDALANISH MAHORATI
(MOMAQALDIROQ HIKOYASI ASOSIDA)

Nomozova Mohichehra Rustamovna

Termiz davlat universiteti

O'zbek tilshunosligi kafedrası doktoranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11617746>

Annotatsiya. Zamonaviy tilshunoslik masalalari bugungi kunimizda uni har tomonlama tadqiq qilish talabini qo'yimoqda. Ushbu maqolada takror so'zlarning qo'llanishi tilimizning ichki imkoniyatlarini yanada ochib berishi Erkin A'zamning "Momaqaldiraq" hikoyasi asosida ko'rsatilgan. Erkin A'zam kunimizning qalami o'tkir yozuvchilaridan hisoblanadi. Adibning asarlarida takror so'zlar nihoyatda ko'p va albatta o'rinli qo'llanilgan. Bu esa o'z navbatida til badiyati, sayqali uchun hizmat qila olgan.

Kalit so'zlar: Zamonaviy tilshunoslik, takror, takrir, reduplikatsiya, badiiy til sayqali, til imkoniyatlari.

THE SKILL OF USING REPETITION (BASED ON A PREVIOUS STORY) BY
ERKIN A'ZAM

Abstract. The problems of modern linguistics demand its comprehensive research today. In this article, it is shown that the use of repeated words further reveals the inner possibilities of our language based on the story "Thunderstorm" by Erkin A'zam. Erkin Azam is one of the sharpest writers of our day works contain a lot of repeated words and they are used appropriately. This, in turn, was able to serve for his language skills and polish.

Key words: Modern linguistics, repetition, repetition, reduplication, artistic language polish, language possibilities.

НАВЫК ПОВТОРЕНИЯ СВОБОДНОЙ КОНЕЧНОСТИ (НА ОСНОВЕ
НЕБОЛЬШОЙ ИСТОРИИ)

Аннотация. Проблемы современного языкознания сегодня требуют комплексного исследования. В данной статье показано, что использование повторяющихся слов еще больше раскрывает внутренний потенциал нашего языка на основе рассказа Эркина Азама «Гроза». Эркин Азам – один из самых ярких писателей наших дней. В произведениях Адиба много повторяющихся слов, и они используются уместно. А это, в свою очередь, могло послужить его владению языком и его совершенствованию.

Ключевые слова: Современное языкознание, повтор, повторение, редупликация, художественная языковая полировка, языковые возможности.

Tilshunoslikda badiiy asarlarni har tomonlama tadqiq qilish bugungi zamonaviy tilshunosligimizning muhim masalalaridan biriga aylanib qoldi. Binobarin, yetuk, badiiyati puxta, salohiyati yuqori bo'lgan asarlar tilimizning boyligini, badiyatini yorituvchi, sayqallantirish uchun hizmat qiladi. Badiiy asarlarni lingvopoetik jihatdan tahlil qilish, ulardagi til vositalarini, uslubini, yozuvchining individual xususiyatlarini o'rganish tilning rivojiga katta hissa qo'shadi.

Ma'lumki, badiiy asarlarda til vositalarining qo'llanishi, ularni tahlil qilish bugungi tilshunosligimizning nazariy muammolaridan bo'lib, hali to'liq o'rganilmagan yo'nalishlar bu sohada ham ko'plab uchraydi.

Badiiy adabiyot inson aqliy mahsuli, fikriy ifodasining o'ziga xos, o'zgacha usulidir. Har bir badiiy asar individual bo'lib, yozuvchining dunyoqarashini, so'z boyligini va albatta mahoratini ochib beradigan vosita hamdir. Badiiy asarlarni lingvopoetik jihatdan tahlil qilish esa ulardagi til vositalari, tasvir qurollarini o'rganib, tilning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rsatib berishga bevosita yordam beradi.

Yozuvchi Erkin A'zamning asarlari nutqiy qurilishi, so'zlardan foylanish mahorati individual, o'ziga xos, shuningdek til vositalaridan ham unumli foydalan olgan yozuvchilardan biridir. Shu boisdan yozuvchi asarlarini lingvistik jihatdan tahlil qilish, til qurilish qolipini o'rganish tilimizning imkoniyatlarini yana bir bor ochishga imkoniyat beradi. Yozuvchi o'z asarlarida ma'nodoshlik, o'xshatish, metafora, epitet va boshqa ko'plab til vositalaridan mahorat bilan foydalangan, asarlarida xalqona bo'lishini ta'minlay olgan. Yozuvchi qo'llagan har bir til vositalarini o'rganish katta ilmiy ishlarga asos bo'la oladi va shubhasiz tilning imkoniyatlarini ochishga ko'mak beradi.

Biz ishimizda Erkin A'zamning faqat takrorlardan foydalanish mahoratini tahlil qildik va ularning nutqdagi maqsad, ma'noviy xususiyatlarini o'rgandik. Badiiy asarlarda takrorlarning qo'llanishi o'ziga xos ko'tarinkilikni, tantanavorlikni vujudga keltiradi. Barcha yozuvchilar singari Erkin A'zam asarlarida ham gapning barcha turlaridan foydalanilgan. Yozuvchining asarlarida qo'llanilgan gap qoliplari va takrorlar katta mahorat bilan tanlangan. Avvalo o'quvchi tushunmaydigan, g'aliz fikrlar yo'q, hammasi xalqona.

Takror – badiiy asar mualliflari tasvirlanayotgan voqea-hodisaga o'quvchilarning diqqatini tortish, uni bo'rttirib ko'rsatish uchun badiiy asarlarda foydalanadilar. Ohangdor, ta'sirchan va jozibali qilish uchun ishlatiladi. Asosan, tinglovchining tushunishiga osonlik yaratadi. Takrorning barcha turlari ko'rinishlari singari leksik takrorlar ham o'z ifoda shakliga va tasvir usuliga ega.

Badiiy matnda leksik birliklar turli shakllarda namoyon bo'ladi va fikr talabiga ko'ra hilma-xil vazifalarni ado etadi. Lug'aviy birliklar badiiy tasvirning muhim vositasidir. Ammo ularning badiiy matnda qo'llanish darajasi, badiiylikni ifodalash imkoniyatlari turli tuman.

Dunyo tilshunosligida bu atama reduplikatsiya deb ataladi. Reduplikatsiya- so'zning bir qismi yoki butun so'zning ko'pincha turli maqsadlarda takrorlanuvchi lingvistik jarayondir. U ko'pgina tillarda mavjud va turli xil vazifalarni bajaradi. Masalan, kuchaytirish, bo'rtirish, ko'plik va hakazo. Reduplikatsiya turli shakllarda sodir bo'lishi mumkin. Jumladan to'liq takrorlash, (butun so'zni takrorlash): miriqib-miriqib, turib-turib, tez-tez. Qisman takrorlash (so'zning faqat bir qismini takrorlash): kap-katta, bib-binoyi. Ularning o'ziga xos qo'llanishi va ma'nosi u ishlatadigan til va konteksga bog'liq.

Erkin A'zam hikoyalaridagi takror so'zlar nihoyatda rang-barang, o'rinli qo'llangan.

Aytish joizki, yozuvchi asarlarida takror so'zlardan juda ko'p o'rinlarda maqsadli foydalana olgan va bu yozuvchining fikrini kitobxonga aniq, ta'sirchan, tushunarli qilib yetkazishni ta'ninlagan. Masalan: "O'tirganlardan **biri** Mansur kabi yasama jilmayib, **biri** loqaydgina, **biri** anchayin, samimiy, yana **biri** xushlamayroq bosh qimirlatib qo'ydi". ("Momaqaldirq" hikoya). Bu gapda "bir" so'zi kishilarni sanash va shu bilan birgalikda ularni holatini ochib berish va kayfiyatlarini bayon qilish maqsadida foydalanilgan. Bu takror so'zimiz, gapning turli o'rinlarida foydalanilgan.

"-Ixtiolog? Ixtiolog... baliq tutasizda demak? Qanaqasidan- jaydarisidanmi, laqqasidanmi? - Ahadning avzoyida o'zgarish ko'rgach, u hazilga burmoqchi bo'libmi: -Baliqlardan bizam yeb turaylik bundoq. Tuzlangan pivo bilan ja ketadi-da,- dedi sheriklariga ishshaygancha." ("Momaqaliroq" hikoya). Bu misoldagi takror so'zdan yozuvchi o'z fikrini anglatish uchun mohirona foydalangan. Takror so'zlar ma'noni kuchaytiradi, bo'rtiradi. Bu misolda yozuvchi takror orqali tushunmaganlik, hayron qolish ma'nosi, shu bilan birgalikda bu yerda nimanidir o'ylash, hotirlash ma'nosi ham bor. Biz buni qo'llanilgan tinish belgilaridan angashimiz mumkin. Ammo bu yozuvchining asosiy ma'no ifodasi emas. Bu yerda asosiy maqsad takror so'z orqali qahramonni kamsitish, mazah qilish, nafsoniyatiga tegish ma'nosi asosiy maqsad sifatida olingan. Bu esa yozuvchining takror so'zlar qo'llashdagi yangi, o'ziga xos, individual xususiyatini ochib berganini ko'rsatadi.

Yozuvchining birgina kichik hikoyasida takror so'zlardan juda mohirona foydalangan. "- Ahadjonmisiz?"- Bexato taniganidan zavqlanib jilmaydi kampir. -voy, qoqindiq! **Kiring, kiring...** Rozaxon necha kundan buyon "Ana keladilar Ahadjon akam, mana keladilar", deb eshikka ko'z tutib o'tiruvdi, qarang-a..." Yozuvchining yutug'i asarlarining sodda, xalqona

yozilganidir. Takror so'zlar ham shu nuqtayi nazardan tanlangan. Yozuvchi har bir qahramonini yoshi, fe'l-atvorlariga monand tasvirlaydi va ularning holatidan kelib chiqib so'zlarni saralaydi. Yuqoridagi misolimizda takror so'zlar yigitlarning harakat, xususiyatlarini ochib bergan bo'lsa, bu misolda yozuvchi sodda bir o'zbek onaxonining holatini namoyon qilishda qo'llanilyapti.

Qo'llanilgan takror so'zning zamirida xursandchilik va shu bilan birgalikda shoshganlik ma'nosi ham bor. Yozuvchining takrorlardan foydalanishi nafaqat ko'p, balki ma'no-munosabat jihatidan ham o'rinnidir. Badiiy adabiyot tili vazifasi nuqtai nazaridan tilning boshqa shakllaridan keskin ajralib turadi. Bu holat badiiy adabiyot tilini umumiy asosiga ko'ra ham lingvistik, ham estetik jihatdan tahlil qilishni talab qiladi.

“Takrorlar tilshunoslikda parallel holatni yuzaga keltiruvchi nutqiy tushuncha bo'lib, uni nutq jarayonida yuzaga keluvchilingvistik hodisa sifatida o'rganish zarur. Shuning uchun ham takrorlarni tekshirishda uning nutq jarayonida qay yo'sinda yuzaga kelishini anglab olish lozim.

Vaholanki, takrorlar nutqda ekspressiv- emotsianallikni oshiruvchi tasviriy vosita hamdir.”¹

Aynan Erkin A'zam ham takrorlardan qahramonlarning, his-tuyg'ularini yoritishda mohirona foydalangan: “-**Qayoqqa, qayoqqa? Shundoq kelib, shundoq ketasizmi ! Yo'q, yo'q!** Rozaxon bo'lmasa, biz bormiz. Yuring bunday...” Bu o'rinda takror so'zlar ketma-ket qo'llanishi natijasida ham hayratlanish, taajub va hurmat ma'nolari ifodalangan. Yozuvchi shu gapda aynan bir so'z bilan ham bu holatni ifodalashi mumkin edi, ammo kitobxonga yanada ta'sirchanlikni yetkazib berish uchun takror so'zlardan foydalangan.

REFERENCES

1. Atoullloh Husayniy “Badoiy us-sanoye”. Toshkent-1981
2. Hojiahmedov A. “She'r san'atlari” Toshkent-2001
3. Tursunov U. Muhtarov Sh. “Hozirgi O'zbek adabiy tili” Toshkent “O'zbekiston”-1992yil
4. Shoabdurahmonov Sh. “Hozirgi O'zbek adabiy tili” 1-qism Toshkent “O'qituvchi”-1980yil
5. A. Hojiev “O'zbek tilida qo'shma, juft va takror so'zlar” Toshkent 1963
6. “Hozirgi zamon O'zbek adabiy tili” Toshkent 1966. Tom I
7. O. Hakimov “O'zbek tilida takroriy so'zlar”
8. B. Madaliev “O'zbek tilida qo'shma so'zlar”

¹ Normurodov R. Shukur Xolmirzayev badiiy mahorati. Toshkent: 2003.